

УДК 504.3.054

DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2024.eco.1-52.2.29>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ОЗОНОВОГО ШАРУ З МІЖНАРОДНИМИ АКТАМИ

Єрмакович І.А.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
вул. Іоанна Павла II, 17, 01042, м. Київ
i.ermakovich@snu.edu.ua

У цьому дослідженні вперше проведено порівняльний аналіз міжнародних документів щодо захисту озонового шару та законодавства України у цій сфері з метою встановлення шляхів подальшого науково-технічного розвитку держави. Об'єктом дослідження стали Віденська конвенція про охорону озонового шару, Монреальський протокол про речовини, що виснажують озоновий шар, та Закон України «Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами».

Проаналізовано розбіжності у регулюванні та поводженні з озоноруйнівними речовинами в досліджуваних об'єктах на основі емпіричних досліджень. Виявлено, що Україна як сторона Віденської конвенції в основному виконує свої міжнародні зобов'язання із вжиття належних законодавчих або адміністративних заходів та співробітництва у розробці заходів для контролю, обмеження, скорочення чи запобігання діяльності людини, якщо буде виявлено, що ця діяльність спричиняє чи може спричинити несприятливий вплив на зміни стану озонового шару.

На теперішній час також встановлено, що ще існують деякі не вирішені питання, пов'язані з розширенням міжнародного співробітництва у напрямках пошуку альтернативних речовин з нульовим озоноруйнівним потенціалом, спроможних замінити перехідні гідрохлорфторвуглеводні, а також розробленням та впровадженням технологій знищення контрольованих речовин. На основі цього аналізу визначено невідкладні напрямки дії центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, з метою виконання міжнародних зобов'язань України та вимог національного законодавства у сфері захисту озонового шару Землі, а саме: перелік заходів із скорочення споживання контрольованих речовин, одним із напрямків яких – це перехід на альтернативи ГФВ та перелік технологій знешкодження контрольованих речовин, які затверджені Сторонами Монреальського протоколу. *Ключові слова:* озоновий шар, Віденська конвенція про охорону озонового шару, Монреальський протокол про речовини, що виснажують озоновий шар, регульована речовина, Закон України, озоноруйнівні речовини, господарська діяльність, фторовані парникові гази.

Comparative analysis between national legislation and international agreements concerning the protection of the ozone layer. Yermakovych I.

In this study, a comprehensive comparative analysis of international documents concerning ozone layer protection and Ukrainian legislation in this domain was conducted for the first time. The primary objective was to identify pathways for advancing scientific and technical development within the state.

The study focused on key international agreements such as the Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer, the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, alongside the Ukrainian Law «On the Regulation of Economic Activities with Ozone Depleting Substances and Fluorinated Greenhouse Gases».

Differences in the regulation and management of ozone-depleting substances across various study sites were examined through empirical studies. It was revealed that Ukraine, as a signatory to the Vienna Convention, largely adheres to its international commitments by implementing suitable legislative or administrative measures and collaborating on the development of strategies to control, restrict, reduce, or prevent activities with potential adverse effects on the ozone layer.

Furthermore, it was identified that several unresolved issues persist regarding the expansion of international cooperation in finding alternative substances with zero ozone depletion potential, capable of replacing transitional hydrochlorofluorocarbons. Additionally, challenges remain in the development and implementation of technologies for the destruction of controlled substances.

Based on these findings, urgent action directions for the central executive body were outlined, aimed at shaping state policies in environmental protection and safety. This ensures compliance with Ukraine's international obligations and national legislative requirements concerning the safeguarding of the Earth's ozone layer. These directions include a series of measures aimed at reducing the consumption of controlled substances, with one focus being the development of alternatives for CFCs, transition to alternatives to the hydrochlorofluorocarbons (HCFCs), along with a catalogue of approved technologies for neutralizing controlled substances, as endorsed by the Parties to the Montreal Protocol. *Key words:* Ozone layer, Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer, Montreal Protocol on Ozone Depleting Substances, controlled substance, Law of Ukraine, ozone depleting substances, economic activity, fluorinated greenhouse gases.

Постановка проблеми. Науковими дослідженнями встановлено, що певні хімічні речовини здатні руйнувати атмосферний озон. Руйнування озонового шару підвищує інтенсивність ультрафіолетового випромінювання, що призводить до зниження продуктивності світового океану через загибель фітопланктону, зниженню врожайності сільськогосподарських культур, негативного впливу на

вого випромінювання, що призводить до зниження продуктивності світового океану через загибель фітопланктону, зниженню врожайності сільськогосподарських культур, негативного впливу на

здоров'я людини, що пов'язано із зниженням імунітету, змінами в структурі шкірних покривів, збільшенню ризику онкологічних захворювань.

З метою захисту озонового шару від антропогенного негативного впливу задіяні механізми міжнародного регулювання у цій сфері та законодавчі акти в Україні. Для встановлення невідкладні напрямки дії центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, для виконання міжнародних зобов'язань України у сфері захисту озонового шару необхідно здійснити порівняльний аналіз міжнародних актів та національного законодавства.

Актуальність дослідження. Серед антропогенних факторів, які приводять до витончення озонового шару, значну роль відіграють виділення у атмосферу хлор- та фторвміщуючих фреонів. Захист навколишнього природного середовища від несприятливих наслідків від таких антропогенних факторів вимагають міжнародного співробітництва, які мають ґрунтуватися на відповідних науково-технічних досягненнях.

Захист озонового шару Землі регулюється наступними основними міжнародними нормативними актами:

- Віденська конвенція про охорону озонового шару від 22.03.1985 р.;
- Монреальський протокол з речовин, що руйнують озоновий шар, 1987 р.;
- Правки та корегування, прийняті Радами Сторін до Монреальського протоколу.

Україна 22.03.1985 року підписала, а 18.06.1986 року прийняла Віденську конвенцію про охорону озонового шару, яка вступила в дію 22.09.1988 року.

В рамках міжнародного співробітництва Верховною Радою України у 2019 році прийнято Закон «Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами». Цей Закон було введено в дію 27.06.2020 року. Він регулює правовідносини щодо виробництва, імпорту, експорту, зберігання, використання, розміщення на ринку та поводження з озоноруйнівними речовинами, фторованими парниковими газами, товарами та обладнанням, які їх містять або використовують, що впливає на озоновий шар та на рівень глобального потепління.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Здійснений порівняльний аналіз міжнародних актів та національного законодавства дозволив визначити коло питань, практичним завданням яких є впровадження невідкладних напрямків дії центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, для виконання міжнародних зобов'язань України у сфері захисту озонового шару.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвні публікації в основному стосуються правових основ виконання Україною міжнародних угод у сфері захисту озонового шару [5].

Новизна. Порівняння міжнародних документів та національного законодавства здійснено уперше з метою встановлення шляхів подальшого науково-технічного розвитку держави у цій сфері.

Викладення основного матеріалу. Порівняльний аналіз міжнародних актів та національного законодавства у сфері охорони озонового шару проведено з метою визначення кола питань, стосовно яких національні нормативно-правові документи у цій сфері потребують висвітлення та удосконалення.

Віденська конвенція про охорону озонового шару (далі – Конвенція) – це рамкова угода, метою якої є захист здоров'я людини і навколишнього середовища від несприятливих наслідків людської діяльності, що змінюють чи здатні змінити стан озонового шару.

У Конвенції закріплені основні шляхи досягнення цієї мети:

а) співробітництво з систематичних спостережень, досліджень та обміну інформацією з метою оцінки впливу діяльності людини на озоновий шар і наслідки зміни стану озонового шару для здоров'я людини і довкілля;

б) вжиття належних законодавчих або адміністративних заходів та співробітництво у розробці заходів для контролю, обмеження, скорочення чи запобігання діяльності людини, якщо буде виявлено, що ця діяльність спричиняє чи може спричинити несприятливий вплив на зміни стану озонового шару;

с) співробітництво у розробці заходів, процедур і стандартів для виконання цієї Конвенції з метою прийняття протоколів і додатків;

д) співробітництво з компетентними міжнародними органами з метою ефективного виконання цієї Конвенції і протоколів, пов'язаних з нею.

Монреальський протокол про речовини, що виснажують озоновий шар (надалі – Монреальський протокол) – міжнародний договір, метою якого є захист озонового шару за шляхом впровадження механізму скорочення або припинення виробництва і споживання хімічних озоноруйнівних речовин (ОРР).

Монреальський протокол був підготовлений до підписання 16 вересня 1987 року і вступив у дію 01 січня 1989 року. Положення протоколу передбачали тільки скорочення виробництва ОРР. Промисловості надавався час на розробку та впровадження альтернативних речовин, а також альтернативних технологій або устаткування.

За період дії Монреальського протоколу були прийняті Лондонська, Копенгагенська, Монреальська, Пекінська і Кігалійська поправки. Вони розширили перелік контрольованих речовин, визначили строки припинення їх виробництва та споживання, заходи з обмеження експорто-імпортних операцій.

Щорічно проводяться засідання Сторін Монреальського протоколу з вирішенням питань щодо його реалізації.

Дуже важливими були та залишаються питання наукового співробітництва Сторін у напрямках:

- пошуку речовин з нульовим озоноруйнівним потенціалом, спроможних замінити перехідні гідрохлорфторвуглеводні (ГФВ);

- розроблення та впровадження технологій знищення контрольованих речовин.

У відповідності з пунктом 4 Групи з технічного обзору і економічної оцінки щодо інформації про альтернативи гідровуглецеам (рішення XXVIII/2) була сформована робоча група для підготовки доповіді, який має містити інформацію про альтернативи ГФУ. Доповідь була представлена на розгляд тридцять четвертої Наради Сторін, яка проходила з 31 жовтня по 04 листопада 2022 року.

Згідно пункту 5 статті 1 Монреальського протоколу технології знищення контрольованих речовин підлягають затвердженню Сторонами.

Після внесення доповнень на тридцятій Нараді Сторін Монреальського протоколу (05–09 листопада 2018 року, Кіто, Республіка Еквадор) перелік затверджених технологій знищення різних груп контрольованих речовин містить 17 технологічних рішень. Ці технології приведені у рішенні XXX/6 2019 року тридцятій Наради Сторін.

Україна ратифікувала Монреальський протокол 20 вересня 1988 року та являється Стороною усіх поправок до нього за виключенням Кигалійської.

В Україні правовідносини щодо виробництва, імпорту, експорту, зберігання, використання, розміщення на ринку та поводження з озоноруйнівними речовинами, фторованими парниковими газами, товарами та обладнанням, які їх містять або використовують, що впливає на озоновий шар та на рівень глобального потепління, регулюються Законом «Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами» (надалі – Закон).

Особливості національного регулювання у сфері захисту озонного шару:

- згідно статті 6 Закону виробництво контрольованих речовин в Україні заборонено;

- згідно пункту 2 Прикінцевих положень Закону з 27.06.2020 року, дня його введення в дію, імпорт і розміщення на ринку товарів та обладнання, що містять або працюють з використанням озоноруйнівних речовин заборонено, окрім наступних випадків:

- якщо товари та обладнання були імпортовані до набрання чинності цим Законом, але не розміщено на ринку;

- для цілей карантинної обробки та обробки перед транспортуванням;

- в особливих випадках, передбачених рішеннями сторін Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар;

- для найважливіших видів застосування, визначених окремими рішеннями на нарадах сторін Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар;

- згідно пункту 3 Прикінцевих положень Закону з 01.01.2021 року розміщення на ринку первинних озоноруйнівних речовин заборонено;

- національне законодавство направлене на контроль (нагляд) за діяльністю суб'єктів господарювання, які здійснюють імпорт, експорт, розміщення на ринку контрольованих речовин, товарів та обладнання, використання та поводження, а також знешкодження контрольованих речовин.

В Україні озоноруйнівні речовини використовуються як: спінювачі, розчинники та охолоджувачі у виробництві будівельних матеріалів, а також: в оборонній промисловості, в секторах цивільної та промислової авіації, в медицині, в залізничних об'єктах, в автомобільній промисловості, в холодильному, кондиціонуальному та нагрівальному насосному обладнанні, в системах протипожежного захисту та вогнегасниках, у високовольтних розподільних пристроях.

На сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) розміщена інформація стосовно типу та характеру обладнання, яке може містити озоноруйнівні речовини. Основні типи та характер обладнання, яке містить контрольовані речовини наведено у таблиці 1.

При обслуговуванні, ремонті або заміні вище вказаного обладнання можуть здійснюватися витіки озоноруйнівних речовин, а також утворюватися відходи холодоагентів, які потребують утилізації. Підприємства, які займаються виробництвом косметики, заповненням газових балонів, виробництвом холодильного обладнання, кондиціонерів, вогнегасників тощо також мають потребу в утилізації хладонів.

Згідно статті 5 Закону оператори контрольованих речовин зобов'язані вживати заходів до скорочення споживання контрольованих речовин, визначених у переліку, що встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля) згідно Положення, яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 р. № 614.

Згідно роз'яснення Міндовкілля, в зв'язку з тим, що в Україні озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази не виробляються, показник їх споживання складається із загальної кількості імпортованих речовин за винятком кількості експортованих в інші держави. Для України національна квота

Таблиця 1

Орієнтовна інформація про тип і характер обладнання, яке містить контрольовані речовини

Характер		Вміст кількості холодоагенту
Холодильне обладнання		
Побутове холодильне обладнання	побутові холодильники	0,1–0,3 кг
	побутові морозильники	
	водоохолоджувачі	
Торгівельне (комерційне) холодильне обладнання	малі автономні системи	0,1–0,5 кг
	компресорно-конденсаторні агрегати	1–10 кг
	системи централізованого холодозабезпечення	20–200 кг
Промислове холодильне обладнання	системи малої та середньої продуктивності	10–100 кг
	системи централізованого холодозабезпечення великої продуктивності	250–5000 кг
	промислові чилерні системи	100–2000 кг
Холодильні установки на транспорті	холодильні системи вантажних автомобілей (фургони, вантажівки, трейлери)	1–8 кг
	холодильні контейнери	4–8 кг
	суднові холодильні системи	20–1000 кг
Холодильні машини		
Повністю агрегатовані компресійні комерційні та промислові машини	повністю агрегатовані машини (установки) для охолодження повітря та спеціальні машини	
Кондиціонери повітря		
Побутові кондиціонери повітря	моноблоки (віконні, внутрішньостінні)	0,2–3 кг
	мобільні (портативні)	0,2–3 кг
	спліт-системи	0,5–5 кг
Автомобільні кондиціонери повітря	автомобільні кондиціонери (для легкових автомобілів та мікроавтобусів)	0,4–0,8 кг
	кондиціонери для великогабаритних транспортних засобів (автобусів, потягів тощо)	2–20 кг
Комерційні кондиціонери повітря	мульти спліт-системи; великогабаритні одиночні спліт-системи	3–10 кг
	VRF (системи із змінною витратою холодоагенту)	5–100 кг
	каналні та агреговані моноблочні дахові системи	5–100 кг
ЧИЛЕРИ		
Чилерні системи малої та середньої потужності	чилери для кондиціонування повітря; чилери для технологічних процесів; чилери для промислових процесів	40–500 кг
Чилерні системи великої потужності		500–13 000 кг
ТЕПЛОВІ НАСОСИ		
Для опалення житлових приміщень	вказати джерело тепла: повітря, вода, ґрунт непридатне тепло (наприклад стічні води, або промислове непридатне тепло)	3–6 кг
Для нагріву води побутового призначення у приміщеннях		1–2 кг
Система центрального опалення великої продуктивності		250–7000 кг

споживання озоноруйнівних речовин на 2020–2030 роки дорівнює нульовій кількості, за виключенням обмеженого споживання, що не перевищує 0.821 тонни для сервісних цілей.

Споживання (імпорт) фторованих парникових газів не обмежується. Вимоги щодо скорочення їх споживання передбачені Кігалійською поправкою до Монреальського протоколу. Зараз Україна знаходиться у процесі ратифікації Кігалійської поправки.

Згідно статті 9 Закону знешкодження контрольованих речовин повинно здійснюватися виключно за

допомогою технологій, перелік та порядок використання яких встановлюється Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.

На теперішній час такий перелік технологій знешкодження контрольованих речовин відсутній.

Головні висновки. У якості підсумків можна висвітлити наступне:

1. Україна як Сторона Віденської конвенції в основному виконує свої міжнародні зобов'язання із вжиття належних законодавчих або адміністративних заходів та співробітництво у розробці заходів

для контролю, обмеження, скорочення чи запобігання діяльності людини, якщо буде виявлено, що ця діяльність спричиняє чи може спричинити несприятливий вплив на зміни стану озонового шару.

2. На теперішній час ще існують деякі невіршені питання, пов'язані з розширенням міжнародного співробітництва у напрямках:

– пошуку альтернативних речовин з нульовим озоноруйнівним потенціалом, спроможних замінити перехідні гідрохлорфторвуглеводні;

– розробленням та впровадженням технологій знищення контрольованих речовин.

3. З метою забезпечення виконання своїх повноважень Міндовкілля має встановити:

– перелік заходів із скорочення споживання контрольованих речовин, одним із напрямків яких – це перехід на альтернативи ГФВ;

– перелік технологій знешкодження контрольованих речовин, які затверджені Сторонами Монреальського протоколу.

Перспективи використання результатів дослідження. Впровадження результатів дослідження сприятиме подальшому розширенню міжнародного співробітництва України у сфері захисту озонового шару, створенню умов розвитку науково-технічного напрямку виробництва в Україні альтернативних речовин з нульовим озоноруйнівним потенціалом, застосуванню на території України найкращих доступних технологій утилізації озоноруйнівних речовин.

Література

1. Віденська конвенція про охорону озонового шару: Конвенція, Міжнародний документ. Офіційний вісник України від 10.06.2005 2005 р., № 21, стор. 240, стаття 1179.
2. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар: Протокол/ Організація Об'єднаних Націй (ООН) редакція від 21.09.2007 – 2007р., Ідентифікатор: 995_215.
3. Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами: Закон України від 12.12.2019 № 376-IX/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України від 22.05.2020 2020 р., № 21, стор. 5, стаття 145.
4. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів: Кабінет Міністрів України. Постанова від 25 червня 2020 року № 614/ Офіційний вісник України офіційне видання від 31.07.2020 2020 р., № 59, стор. 32, стаття 1853.
5. Медведєва М.О. Виконання Україною зобов'язань з охорони озонового шару за міжнародними договорами, зокрема угодою про асоціацію з Європейським Союзом: матер. міжнар. наук.-практич. конф. (м. Київ, 22 квітня 2019 року. – Київ : ВГО «Українська асоціація міжнародного права», 2019 С. 73-79.